

Самур

№ 5 (217) 2009-йисан 30-МАЙ

1992-йисан январдила акъатзава

ЦИЙИВИЛЕР

РЕСПУБЛИКАДИН ЮГЪ ГУРЛУДИЗ КЪИЛЕ ФЕНА

Цинин йисан 28-майди Азербайжандин агъалири Республикадин югъ генани гурлудиз къейд авуна. Эхиримжи йисара чи улкведи уьмуьрдин вири хилерай чехи агалкъунар къазанмишна. Дуньядин улквейрин арада Азербайжандин нуфуз къвердавай генани артух жезва. Чехи сиясатчи Гейдар Алиеван рехъ къетИдаказ давамарзавай Президент Илгъам Алиева чи улкве вири дуньядиз сейли авунва.

Республикадин югъ Азербайжандай къецепатани, Туьркияда, Урусатда, Украинада, Германияда, Гуржистанда ва маса улквейрани къейд авуна.

ХИЗАНДИН ЮГЪ КЪЕЙД АВУНА

И йикъара Ленкоран района виридуньядин хизандин югъ къейд авуна. Ихътин I Республикадин виридуньядин хизандин югъ Шамахи района тухванай. Им къвед лагъай мярекат я. Тедбирда 70 райондин вини дережадин алакьунар авай хизанри иштиракна. Ина хизанрин гъилин кваллахар, милли хуьрекар къалурна, абурун алакьунриз къимет гана. Тафаватлу хъайи хизанриз къилди савкъватар гана.

КЪЕЗИЛАРНАВАЙ КРЕДИТАР ГАНА

Азербайжандин гьукуматди республикадин сагъибкарриз къезиларнавай кредитар гун давамарзава. И мукъвара Къуба-Хачмаз ва Къазах-Генже экономический районрин 550 сагъибкардиз 20 миллион манатдилай виниз къезиларнавай кредитар гана. Йисан эхирдалди ихътин кредитар республикадин маса экономический районрин сагъибкарризни гуда. И карди чи республикадин санайи ва хуьруьн майишат мадни вилик тухудай мумкинвал гуда.

СИБИРДИН АЛИМРИН АГАЛКЪУН

Россиядин Илимрин Академиядин Сибирдин отделдин алибри инсанрин сагъламвал хуьнин рекъай цийи агалкъунар къазанмишнава. Абуру и мукъвара иви токсинрикай михъдай рехъ жагъурнава. Идалай гъейри алибри инсандин азар яргъалай тайинардай цийи аппаратни акъуднава. И аппаратди инсандихъ авай тлалар ашкара авурдалай къулухъ, а тлалар сагъардай рекъерни къалурзава. Сибирдин алибри илимдин ачухунар вири дуньядин медицинада лугъуз тежедай къван зурба агалкъун я.

“ШАРВИЛИ” ЭПОСДИН СУВАР

2009-йисан 27-июндиз Ахцегъа гъар йисуз къиле тухузвай лезги халкъдин игитвилдин “Шарвили” эпосдин сувар жеда. Тешкиллувлин комитетди малумат гайивал, суварик Дагъустандин вири шегъеррайни районрай, гьакъни Азербайжандай, Кеферпатан Къафкъаздин республикайрай мугъманри иштиракда. Суварин программадик Келед хивел экъечлун, къилди коллективрин ва манидаррин концертар, спортдин акъажунар, суварин чехи концерт ква.

ЧЕХИ ВАКЪИА

АЗЕРБАЙЖАНДИН САД ЛАГЪАЙ ЛЕЗГИ ЖУРНАЛ

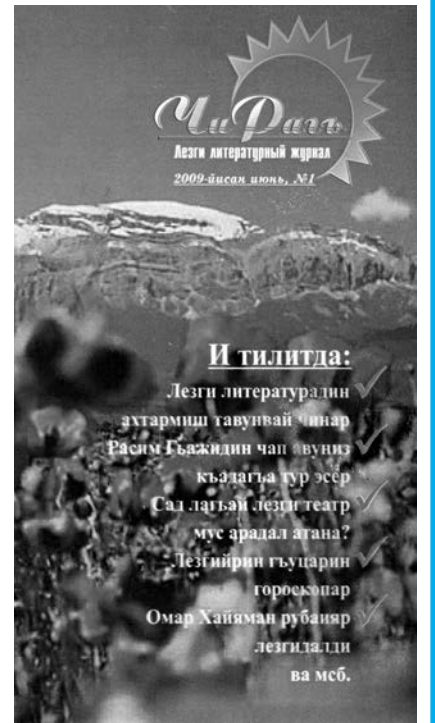
XXI виш йисан сифте кьилера лезги халкъдин уьмуьрда рикI шадардай мад са чехи вакъиа! Азербайжанда сифте яз лезги члалалди литературный журнал чапдай акъуднава! И карди мад гъилера чи республикади датIана демократиядихъ ялзавайди субутзава. Советрин девирда Дагъустанда лезги члалалди гьукуматдин газетарни журналар чапдай акъуднай ва гилани акъудзава. Советрин чIуру сиясат сеbeb яз Азербайжанда и кар мумкин хъаначир. Республикади вичин аслу туширвал къазанмишайдалай къулухъ, 1992-йисалай “Самур” тIвар алаз республикадин лезги газет пайда хъана. Са къадар вахтуналди Бакуда “Алпан” газетни акъатна. Четинвилер сеbeb яз ада вичин кIвалах акъвазарна. Алай вахтунда са куьмекни галачиз къилди ксари акъудзавай “Самур” газетдиз ва цийи журналдиз якъин хъи, гележегда гьукуматдини вичин патай куьмекар тагана жеч.

“ЧиРагъ” тIвар алаз акъудзавай журнал арадал гъайиди ва адан къилин редактор вичихъ чIехи алакьунар авай жегъил шаир ва алим, филологиядин илимрин кандидат Гуьлбес Асланханова я. Редколлегиядихъ Азербайжандин машгъур лезги къелемэгълияр акатнава.

Вичин формадални манадал гьалтайла маса кIвалталрилай тафаватлу тир “ЧиРагъ” цийи девирдин журнал я. Адан экв алай фикирарни къени ният сад лагъай нумрадилай ашкара жезва: Лезги литературадин азербайжанвийринни Дагъустандин халкъарин, гьакъни дуньядин халкъарин литературарихъ галаз алакьаяр мягъкемарун, чи ва а халкъарин зарийрин виридалайни хъсан эсерар теблигъ авун, хайи литература ва чIал мадни вилик тухуз куьмек гун, лезги фольклордин икъван гагъди садазни тийжир чинар халкъдив агакъбарун, жегъил шаирризни кхъирагриз куьмек гун, журналдин чинриз чи медениятдикайни адетрикай марагълу материалар акъудун ва мсб.

Сад лагъай нумрада лезги фольклордиз, литературадиз, театрди талукъ цийи делилрикай ибарат материалар чапнава. Гележегда журналди и рехъ давамарда ва чка атунивай чи тарихдин къадим чинрикайни кхъида.

Цийиз акъудзавай журналдин уьмуьр яргъиди, агалкъунар чIехиди хъун патал вуч авуна кIанзава тIа къилин редакторди хъсандиз кхъенва: “КIелдайди! “Чи” ва “Рагъ” галфарикай тукълуьр хъанвай “ЧиРагъ” вичин тIварцIелди къадими хъун чалай аслу я. Чи тIвар чна хвена кIан я. Чи

И тилитда:

Лезги литературадин ахтармиш тавунвай чинар Расим Гьажидин чап авуниз къзлагъа тур эсер Сад лагъай лезги театр мус арадал атана? Лезгийрин гьуьцарин гороскопар Омар Хайяман рубаняр лезгилалди ва мсб.

вацIар чна яцIу авуна кIан я. Сифте йикъалай агата, кхъихъ журнал. Им Азербайжанда акъатзавай сад лагъай лезги журнал я. Гележегда жегъилар, дишегълияр ва аялар патални къилди журналар акъудун патал чна чи литературный журнал хвена, вилик тухвана, адан даяхар мягъкемарна кIанзава.”

Вацра садра “Азербайжан” чапханада чапдай акъудзавай “ЧиРагъ” журнал кхъинин къиметар 6 вацра 18 манат, 12 вацра 36 манат я. Азербайжандин сад лагъай лезги журнал кхъин, адаз куьмек гун рикIелай алудмир, играми кIелдайбуьр!

“Самур”

ЧАКАЙ КХЪЕНАЙ...

КIвале лезгийар умун ва хъуьтуьл къилихрин инсанар я. Абуьр мугъмандиз гьуьрмет ийидай, чIехи рикI авай, дуствиллиз гзаф вафалубур я. Ахлакъдин жисгетдай михъи, къуьзуьбурун гьуьрмет хуьдай, недай затIарал юкъван дережеда рикI алай, акъуллу, кIваллиз душман атайтIани мугъмандиз гьуьрмет авунин къайдаяр эхирдал къван хуьдай ксар я.

П.Бутков,
тарихчи.
XIX виш йис.

Къегъалрин гел
квахъдач.

Лезги халкъдин
мисал.

TÜRK LƏR "SUVAR" A YÜKSƏK QİYMƏT VERDİLƏR

Bu ilin may ayının 5-dən 7-dək Türkiyə Respublikası Dövlət Televiziyasının dəvəti ilə burada olmuş yazıçı-jurnalist Sədaqət Kərimova və onun rəhbərlik etdiyi "Suvar" ləzgi ansamblı haqqında TRT AVAZ proqramı bir saatlıq veriliş çəkmişdir. "Könül bağı" adlanan və 27 ölkəyə yayımlanan bu veriliş 4 il əvvəl yaranmışdır. Adətən dünyanın türkdilli xalqlarının folkloru, musiqi mədəniyyəti, adət-ənənələrinə həsr olunan bu proqramın 60-cı -yubiley verilişi Qafqazın qədim xalqlarından

olan ləzgilərə həsr edilmişdir. 8 saat davam edən çəkilişlər Ankara şəhərində, TRT-nin "Arı" studiyasında olmuşdur. Zaur Musayev, Əfqan Camaluddinov, Elnur Rəhimov, Kamran Həsənpur və Xalid Zeynalovun ifasında instrumental musiqi səslənmiş, Rəşad İbrahimov və Elvina Heydərova ləzgi mahnılarını ifa etmişlər. "Suvar" ansamblının təmsalında tamaşaçılarına ləzgilərin özünəməxsus musiqisi, mahnı və rəqsləri barədə geniş bilgiler vermək məqsədilə S.Kərimova ilə söhbəti 30 musiqini birləşdirən dünya şöhrətli "Türk

müzik dünyası" kollektivinin yaradıcısı, tanınmış musiqiçi İrfan Girdal və adlı-sanlı sənətçi Feryal Başel aparmışlar. Canlı və olduqca maraqlı keçən verilişdə ləzgilər, onların mədəniyyəti, folkloru, musiqi yaradıcılığı, "Lezginka" rəqsi haqqında geniş məlumat verən S.Kərimova "Suvar"ın uğurları ilə tamaşaçıları tanış etmişdir. "Adaxlu", "Peyker baxa", "Ruşan rikhə murad ava" kimi ləzgi xalq mahnıları diqqəti cəlb etmişdir. İrfan Girdal "Peyker baxa" mahnısına heyranlığını bildirmiş, bu mahnını yaxın vaxtlarda ləzgi dilində lentə yaz-

dırmaq istədiyini demişdir. Türk sənətkarları S.Kərimovanın bəstələrini, o cümlədən onun "Lezginkadal iliga", "Samur", "Şarvili-din svas", "Mexcer" mahnılarını

yüksək qiymətləndirmiş, ona maraqlı təkliflər etmişlər.

"Könül bağı" bu ilin iyun ayının 11-də Bakı vaxtı ilə saat 22-də TRT kanalı ilə nümayiş etdiriləcəkdir.

Mayın 6-da TRT-nin səhər proqramının dəvəti ilə buraya gələn "Suvar" ansamblının üzvlərini maraqlı sürpriz

gözləyirdi. Onlar iki saat bir-bəşə efirdə olacaqdılar. Həmin günün çəkilişləri rejissorlar Mehtab Özgül və Betül Şahinin rəhbərliyi altında keçir-

İKİ SAAT CANLI EFİRDƏ

rilirdi. Dünyanın 27 ölkəsinə, o cümlədən də Azərbaycana yayımlanan tele-körpünün qonağı yazıçı-jurnalist Sədaqət Kərimovanı təqdim edən aparıcılar onun yaradıcılığı haqqında məlumat vermiş, son kitabı, azərbaycanca işıq üzü görmüş "Qəlbine boylan" poeziya toplusunun məziyyətlərindən danışmışlar. Yeni şeirlərini efirdən tamaşaçılara təqdim edən müəllif bir sıra sualları cavablandırmışdır.

Sonra onun rəhbərlik etdiyi "Suvar" ansamblının üzvləri tamaşaçılara bir-birindən ma-

raqlı ifalar təqdim etmişlər. Canlı ifaları bəyənən yaradıcı heyət ansamblın peşəkar səviyyəsinə, Elvinanın və Rəşadın məlahətli səslərinə heyranlığını etiraf etmişdir.

Həmin axşam TRT-nin restoranında "Suvar" ansamblının şərəfinə təşkil olunmuş ziyafətdə iştirak edən baş rejissor Nihat Güler, rejissor köməkçisi Sibel Yolçu, folklorşünas İrfan Girdal, aparıcı Şəhla Bozqurd və digərləri ansamblı yüksək qiymətləndirmiş, onların iştirakı ilə çəkilmiş və yaxın vaxtlarda efirə veri-

lən təqdim etdiyi ən maraqlı süljetlərdən biri olduğunu etiraf etmişlər.

Ev sahiblərinin xahişi ilə restoranda əllərinə mikrofon alan Rəşad İbrahimov və Elvina Heydərova bu dəfə onları ləzgi, azərbaycan, türk, italyan dillərində oxuduqları mahnılar, güclü səs imkanları və şirin ifaları ilə heyrətləndirmişlər. Müğənniləri ayaq üstə, döndönə alqışlayan televiziya işçiləri onları tezliklə yenidən daha maraqlı verilişlərə dəvət edəcəklərini vəd etmişlər.

FESTİVAL UĞURLU OLDU

May ayının 26-da Azərbaycan Respublikasının Gənclər və İdman Nazirliyi tərəfindən Milli Təhlükəsizlik Nazirliyinin Mədəniyyət Mərkəzində "Azərbaycan bizim ümumi evimizdir" devizi altında Azərbaycan Respublikasında yaşayan xalqların və etnik qruplarının yaradıcı gənclərinin iştirakı ilə festival keçirildi. Bir-birindən maraqlı və rəngarəng nömrələr təqdim edən ləzgi, yəhudi, rus, tatar, ingiloy icmalarının musiqi

kollektivləri öz maraqlı çıxışları ilə zala xoş ovqat gətirdilər. Mahnı və rəqslər alqışlarla qarşılandı. Ən gurultulu alqışları isə "Suvar" Ləzgi Mahnı və Rəqs Ansamblı qazandı. Ansamblın qızlarının ifa etdikləri "Pərizada" xalq mahnısı və rəqsi, eləcə də oğlanlar qrupunun "İgidlər" rəqsi yaxşı qarşılandı. Peşəkarlıq nümayiş etdirən kollektivlər arasında Qusar rayonunun "Qayı bulaq" ansamblı və "Lezginka" rəqs qrupu xüsusilə seçilmişdir.

1741 - ЙИНСАН СЕД

КУЪРЕДАЙНИ КЪУБАДАЙ АГЪЗУРРАЛДИ ЛЕЗГИЯР ИРАНДИЗ ВУЧИЗ КУЪЧАРНАЙ?

Шагь ахмакь ятла, къуй лезгийрихь галаз джаве авурай.

XVIII виш ийсуз Иранда арадал атай мисал

Муьтлуьгъ тежез чакъ галаз жесенг чугвазвай магьалрин лезгийр вири тергна кланзава.

1740-ийсуз Надир шагьди вичин сердерриз гайи эмир

Шагьди лезгийр муьтлуьгъгариз кланз ахътин залан кардиз рехъ ганва хьи... Иранди ара датлана суза ийиз-ва.

(ЦГВИА, ф.20, оп.1/47, ед.хр.129, л.114.)

1741-ийсан эхирра - 1742-ийсан эвелра лезгийрни табасаранвийр муьтлуьгъгариз клан хъайи Ирандин къушунриз абур акI къулхъди румар гана хьи, шагьдиз къвед лагъай гьилера вичин чIуру ният къилиз акъуддай иштыгъ амукьнач.

(АВПР, ф.77. 1741, д.4, л.349.)

Лезгийрихъ галаз джаведа шагьди лап пара къуватар квадарна, лезгийри адан къушуннар гзаф сеферра дарбадагъ авуна.

И.И.Калушкин, Урусатдин Иранда резидент. 1741-ийс.

Винидихъ архивдин чешмейрай гъайи мисалри “вучиз куьчарнай” суалдиз санлай ихътин жаваб гузва: лезгийр эхирдал къван женг чIугваз алакьдай, чапхунчийриз муьтлуьгъ тежер халкь тир ва абур Ирандин къушуннар виридалайни гзаф кукIварзавай. Гъавилай Надир шагьди лезгийрикай къисас къахчун патал амалдарвал авунай. Гъихътин? Суалдиз са къадар гегъеншидиз жаваб гана кланзава ва и кар патал тарихдиз вил вегъин чарасуз я.

1735-ЙИНСАН ИКЪРАР

1735-ийсан 10-мартдиз Генжеда кутIунай икърар асасдиз къачуна Урусатди Ирандивай чапхунай Къафкъаздин чилер цIийи къилелай адав вахкана. Лезгийри ва Дагъустандин маса халкъари и кардиз акси яз бунт къарагъарна. Надир шагьди “Жардин лезгийрин ва Дагъустандин дагъвийрин бунт къаткурун патал чIехи къушун ракъурна, амма лезгийри ва Къиблепатав Дагъустандин маса халкъари фарсарихъ галаз къати женг чIугуна.” (АКАК, т.I, док. NN 6,7.)

Гъиндистандиз басрух гун, цIийи уьлквейяр чапхунин патал Надир шагьдиз кIвенкIве Къафкъаз, иллаки Дагъустан муьтлуьгъгариз кланзавай. ТахъайтIа, адаз вичин ният къилиз акъат тийидайди хъсандиз чизвай. ГъикI ятIани, Гъиндистан къун патал гъазурвилер акур шагьди дагъвийр муьтлуьгъгарун вичин стIа Ибрагъим хандални Кахетиядин пачагъ Теймуразал тапшурмишна. 1737-ийсан эхирра къиле фейи ягъ-ягъунра агъзурралди аскерар квадарай Ибрагъим ханди са гужуналди лезгийр Кахетиядай акъудна. (Килиг: Козлова А.Н. Страница истории освободительной борьбы народов Дагестана. - СНВ. Вып. 18. Махачкала, 1976, с.127.) Лезгийр цIийи къилелай ягъунрив эгечIайла Ибрагъим хандиз чIехи харжар гана, абур гъилиз къачуз клан хъана. Амма ихътин кар мумкин тушиз акур ханди чIехи къушун кIватIна дагъвийрал вегъена. Адан 38 агъзур аскерикай ибарат тир къушундин хура Жар, Тала, Къудал, Чинихъ, Билижар гъакIни Шекидин ва Къахдин маса лезги хуьрерин агъалияр къебгалдаказ акъвазна. 1738-ийсан 16-октябрдиз Чинихъ дагъдин дереда къиле фейи къати женгера лезгийри Ибрагъим хан ва шагьдин машгъур сердерар яна къе-

на. Ирандин Къахда, Шекида ва Ширванда авай комендантар катна чпин уьлкведиз хъфена. Гъалибвал къазанмишай лезгийри Мегъамед бег Шеки ва Къах вилайтрин гъакимвиле тайнарна. (Килиг: Хроника Джара в XVIII столетии. Баку, 1931, с.29.)

Шагьдин къушуннар магълуб хьунухъ Азербайжандин, Дагъустандин ва Гуржистандин са къадар маса вилайтрин агъалийрини чапхунчийрин аксина бунт къарагъарна. Къуба, Табасаран ва Дербент вилайтрин агъалийри душмандихъ галаз иллаки къати женг чIугвазвай. 1738-ийсуз Сурхай хандин хци Муртузалиди Къуба Ирандин чапхунчийрикай азад авуна ва Къарат бег вилайтдин гъакимвиле тайнарна. 1739-ийсан мартдиз машгъур сердер Сефи хандиз 50 агъзурдав агакъна аскерин къиле аваз Къуба цIийи къилелай Ирандин пацук кутаз клан хъана. Анжах гуржи князь Шанше Эриставидин ва Унцукулдин старшина Маллажидин лезгийрикай, аваррикай ва гуржийрикай ибарат тир къушунди Ирандин къушуннар дарбадагъна ва чапхунчийр къулухъ элкъез мажбур хъана.

ЧIЕХИ КЪИСАС

Женгера телеф хъайи вичин стIа Ибрагъим хандин ва агъзурралди аскерин къисас къахчун патал Надир шагьди 1740-ийсан майдиз Абдулкъени хан ва Фетяли хан чIехи къушуннар гваз Азербайжандиз ракъурна. И къушунри зулуз шагьдин Гуржистанда ва Азербайжанда авай къушунрихъ галаз галкIана, “хъуйтIуьн ва гатун кампанийрин вахтунда Жардинни Таладин лезгийр вири тергна кланзавай”. (ИРД АН Груз.ССР. Ros.136, д.531. Грамоты персидских шахов, л. 5,9.) Шагьди гъакIни вичин хцивай Риза Мирзедивай Тебриздай, Генжедай ва Тифлисдай чIехи къушун кIватIна, сердерриз куьмек гун тIалабна. Икъван зурба къуватар желб авуналди шагьдиз лезгийрикай чIехи къисас къахчуз кланзавай.

Гъар жуьредин алахъунриз килиг тавуна, шагьдивай зулуз вичин ният къилиз акъудиз хъанач. Адан къушуннар 1741-ийсан эвелра женгериз гъазур хъана. Мартдин вацра шагьдин машгъур сердерар тир Абдулкъени хан, Фетяли хан, Къожа Агъмедлу ва Мамедали хан къиле аваз Ирандин 100 агъзурдин къушунди Жардин лезгийрал вегъена. Къадардиз чIелай цIудра артух тир и къушундин хура акъвазвай жарвийри теслим тахъана, эхирдал къван женг чIугуна. Ирандин тарихчийри хиве кIурвал, “им лугъуз тежедай къван гзаф ивиар экъичай, чпин чилер хуьзвайбуру эхир нефесдалди женг чIугур джаве тир”. (Килиг: Сардадвар А.Т. Тарих-е незими ва сийаси-йе довроне Надишагъ-е Афшар. Теъгъан, 1395/1975, ч.772.)

Вичихъ хъел акатай Надир шагьди 1741-ийсан майдиз Шамахидиз 150 агъзурдин къушун ракъурна. Ада 100 агъзур аскерар лезгийрни Дагъустандин маса халкъар муьтлуьгъгарун патал чара авуна. ГъакI ятIани шагьдивай мадни гъалибвал къазанмишиз хъанач. Гъавилай ада 1741 ийсан августдиз Дагъустан къун паталди 200 агъзур аскерикайни артиллериядикай менфят къачуна.

Гъеле Надир шагьдал къедалди Ирандин чапхунчийрин аксина лезги Гъажи Давуд бег Муьшкурвизи къати женг чIугунай. Ада азадвал патал женг чIугвазвай лезгийрин гъерекат гегъеншарнай, Къазикъумухдин гъаким Сурхай хандихъ ва Къайтагъдин уцми Агъмед хандихъ галаз икърар кутIунна, санал Ирандин къушуннар кукIварнай.. (Килиг: Бутков П.Г. Материалы для новой истории Кавказа с 1722 по 1803 гг. СПб., 1869. с.35.) Дагъустандинни Ширвандин хан хъана, гужлу пачагълуьгъ арадал гъайи Гъажи Давудаз къаст авурдалай къулухъ чапхунчийрин аксина Лезги

Сулейманан, Сурхай хандин ва Агъмед хандин къушунри женг тухузвай. Жарда ва Ширванда къиле фейи джавеар себеб яз Сулейманахъ бегъем къушун амачир. Гъавилай Надир шагьди вичиз муьтлуьгъ тежезвай Сурхай хандинни Агъмед хандин къушуннар кукIварун къетI авуна. ЧIехи пай Къубадинни Куьредин лезгийрикай ибарат тир Сурхай хандин къушун генани гужлу тир. Гъа и кар фикирда къур шагьди эвел Агъмед хандал вегъена, Дженгутен ва Акуша къуна, ахпа вичин къушундин чIехи пай Сурхай хандихъ галаз женгиниз ракъурна. Ширвандин гъаким хун патал амалдарвал авуна Гъажи Давудан акси акъатайдалай къулухъ гагъ туьркверин, гагъни фарсарин патаз элячIай лакви Сурхай хандихъ лезгийрин арада виликан нуфуз амачир. Гъавилай адавай агалкъунни къазанмишиз хъанач. Душмандихъ галаз эхирдал къван женг чIугуна кланзавайди я лагъана хуьрериз чарар ракъурай гъакимди амалдарвал авуна. Вичин хци Муртузалиди регъбервал гузвай атлуйрин къушун джавеиз желб тавуна, Аваристандиз ракъурна. Ахпа женгинилай гъил къачуна, 9-августдиз Къумухдин старшинаярни галаз шагьдин къилив фена ва адаз табий хъана. Хан муьтлуьгъ хъанатIани, лезгийри женг давамар хъува. 14-августдиз Къазикъумух къур Надир шагьдин къушунри Кубачидал вегъена. Ина Агъмед хандин кIеретIри са варз къван Луьтфели хандин 24 агъзурдин къушундихъ галаз женг чIугуна. Эхирни вичихъ тIимил къуватар амаз акур Агъмед хан абур саламатдиз хуьн патал женгинилай гъил къачуна, шагьдиз муьтлуьгъ хъана.

Къве машгъур гъаким муьтлуьгъгарайдалай къулухъ вичиз вири Дагъустан пацук кутур хъиз хъайи шагьди лезгийрални табасаранвийрал вегъена, амма адавай гъалибвал къазанмишиз хъанач. Гъавилай лезгийриз масакIа дуван къаз алахъна.

МАСАКIА ДУВАН

Шагьдин фиьгълдай къил акъудун патал кIвенкIве а чIавуз Урусатдин Иранда резидент хъайи И.И.Калушкин кIейдериз фикир гун: “Сурхай ва уцми вичиз муьтлуьгъ хъана акур Надирахъ югъийкъандивай гъихътин дамах акатзаватIа къбин четин я. Гила адаз Дагъустандивай 20 агъзурдин къушун кланзава. Шагьдихъ гъакIни са къадар агъалияр вичин пачагълуьгъдиз къуллугъ авун патал Ирандиз акъуддай ният ава.” (Килиг: АВПР, ф.77. 1741, д.4, л.304.)

Зулмуркади чIуру ният къилиз акъудун патал Сурхайкай менфят къачуна. Вичихъ сад тир сиясат авачир, гагъ туьрквериз, гагъни фарсариз къуллугъзавай хан фад рекъай акъатна. Шагьди Сурхай вири Дагъустандин гъакимвиле тайнарда лагъана гаф гана, амма са шартIуналди. Дагъустанди шагьдиз гузвай къушун анжах лезгийрикай ибарат хъурай ва а къушунди Хорасанда къуллугъ авурай. Гъа идалди, Надир шагьдиз женгчи лезгийр яргъариз акъудна, Къафкъазда вичин планар регъятдиз къилиз акъудиз кланзавай. Муькуь патахъай, Сурхайэни эхиримжи вахтара вичихъ яб акалзавачир лезгийривай яргъал жез кланзавай. Гъавилай ада амалдарвал авуна, Къубадинни Куьредин хуьрерин старшинаяр санал кIватIна, ихътин теблигъат тухвана: “Эгер куьне Надир шагьдиз 3 ийсан муьддатда къуллугъдай къушун туькIуьрайтIа, ада куь вилайтрин агъалияр вири харжарикай азад ийида, хуьрериз басрух гудач. Иранда къуллугъзавай ксари къизилдин пулуналди чIехи мажибар къачуда. Маса уьлкведа къуллугъ авуниз килиг тавуна, къушун зи регъбервилек къаз жед.” И теблигъатдилай къулухъ, архивдин материалрай акъвазвайвал, гъакъикъатдани “Сурхай хандин эгълийрикай са шумуд

агъзур кас - Къубадин ва Куьредин лезгийр Хорасандиз ракъурнай ва абурун чкадал Ирандай 900 хизан куьчарнай.” (Сотавов Н.А. Северный Кавказ в русско-иранских и русско-турецких отношениях в XVIII в. М., 1991. с.103.)

Са къадар вахтар алаатайла шагьдин чIулав ниятар винел акъатна. Чапхунчиди Куьредин, Рутулдин, Табасарандин ва Къиблепатав Дагъустандин маса вилайтрин агъалийрал чIехи харжар эцигна. Абурувай налук хъиз хуьруьн майишатдин магъсулар, гъайванар ва чIехи пулар кIватIиз гатIунна. Ирандин аскерар кIвалериз гъахъиз, инсанриз зулумар гуз, гъар жуьредин вагъшивилер ийиз, абурун эхиримжи кIусни къакъудиз аси хъанвай. А чIавуз И.Калушкина гъахълу яз “шагьдин аскерин вагъшивилер къелемдиз къачун четин я” лагъана къхъенай. (Килиг: АВПР, ф.77. 1741, д.4, л.349.)

Хорасандиз ракъурнавай лезгийрин гъаларни хъсан тушир. Надир шагьди абур Урусатдин аксина джаве тухун патал кIватнавайди малум хъанвай. И ниятдалди ада Сурхай хан лезгийрин къилив ракъурнай. Абуру хан писдаказ къаршилашмишна ва къетIандак чеб джавеиз экечIдач лагъана. Сурхая и гъакъиндай шагьдин министррив агакъарай хабарди Надир пехъи авуна ва ада Дагъустандай къуватар гъана, гъабурун гъилералди Хорасандавай лезгийр кукIварун къарардиз къачуна. Анжах Дагъустандин гъакимри къушун ракъурнач. Анцухдин старшинади гъатта шагьдин итимриз хъел кваз лагъана: “За неинки 300, гъич са касни гудач.” (Мад гъана, ч.305.)

Шагьди Хорасанда чпиз дуван къадайди къатIай лезгийри ина Надиран къушунрихъ галаз женг тухвана. Са паяр джаведа гъелек хъана. Муькуь паяр дагъдин рекъерай тIуз ватандиз хъез алахъна. Гъайиф хьи, икъван гагъди абурун эхир гъикI хъанатIа тесикъардай архивдин материалар ва делилар гъатнавач. Амма Надир шагьдин вичин эхир гъикI хъанатIа тарихдай хъсандиз малум я. Урусин резидент И.Калушкина 1741-ийсан эхирра къхъенай: “Лезгийрихъ галаз джаведа шагьди лап пара къуватар квадарна, лезгийри адан къушуннар гзаф сеферра дарбадагъ авуна.” (Магомедов Р.М. Общественно-экономический и политический строй Дагестана в XVIII - нач. XIX вв. Махачкала, 1957. с.323.)

1741-ийсан 12-сентябрдиз Аваристандин Хициб чуьлда аваррин, лезгийрин, чеченрин ва гуржийрин кIеретIри шагьдин къушуннар кукIварайла Ирандин тарихчийри хиве къунай: “ЧIехи сердердин къушуннар икъван гагъди садавайни икI кукIвариз хъаначир.” (Килиг: Сардадвар А.Т. Тарих-е незими ва сийаси-йе довроне Надишагъ-е Афшар. Теъгъан, 1395/1975, ч.746.) И джаведа шагьди вичин 11 агъзур аскерар квадарна. Бязи тарихчийри Надиран Дагъустанда 42 агъзурдалай гзаф аскерар терг хъана лугъува. Гъакъикъатда и рекъем гена ни чIехиди хъун терек я. Гъвилай И.Калушкина къхъенай хьи, шагьдин Дагъустандал вегъей 100 агъзурдин къушундикай анжах 25-27 агъзур аскер саламатдиз амай. Идалай гъейри чапхунчиди 33 агъзур балкъанар, 79 туп, гзафни-гзаф яракъар ва суьрестарни квадарнай. (Килиг: Тамай А.И. К вопросу о провале дагестанской кампании шаха Надира (1741-1743). - Уч.зап.ИИЯЛ Даг. ФАН. 1958. т. V, с.117.)

И.Калушкина къхъейвал, шагьдивай лезгийриз ва Дагъустандин маса халкъариз виликан хъиз басрухар гуз жезмачир. 1741-ийсан эхирра - 1742-ийсан эвелра лезгийрни табасаранвийр муьтлуьгъгариз клан хъайи Ирандин къушунриз абур акI къулхъди румар гана хьи, шагьдиз къвед лагъай гъилера вичин чIуру ният къилиз акъуддай иштыгъ амукьнач. (АВПР, ф.77. 1741, д.4, л.349.)

Муьзеффер МЕЛИКМАМЕДОВ

ТУЪРКИЯДА АВАЙ

Балыкесир шегердин ақунар

Алай йисан 15-19-майди "Самур" газетдин кылин редактор Седакъет Керимова Туъркия Республикадин Балыкесир "Дагъыстан култур ве ярдымлашма дернези"дин теклифдалди и улкведа хъана. Лезгийр генани сигьдаказ яшамши жезвай Балыкесир вилайтди илифай чи къелемъглиди ина абуру дидед члал, халкъдин адетар, ацукъун-къарагъун гьик хуэватла мукъуфдалди чирна. Агъадихъ чна С. Керимовадин къейдер гузва.

Жевдет Йылдызан хизан

эфендирикай Туъркиядиз ва Къафкъаздиз сейли алим хъанай. III Султан Мурадан гуърмет къазанмишай Шихим эфенди адан куьмекдалди Италиядин Флоренция шегердин ктабханада хуэзвай "Эвклидан ачухарунар" ктабдин чин куьчарнай. Алимди гьакИни XIII виш йисан алим Насир ад-Дин ат-Тусидин ктабар тупалай авунай.

XVIII виш йисуз Туъркияда яшамши хъайи, ина чехи куьллуьгьрал акъвазай стГурви Ибрагьим эфенди и улкведин машгур Фатегь Жами медресада тарсар ганай. Ада Османлы империядин нуфузул ксарикай сад хъиз Султандин теклифдалди сифте Гьелеб, гуьгъунлай Шам ва Мекке шегердин къазивиле кваллахнай. И касди шариатдин суддиз цийивилер, Мекке шегердиз Европадин меденит гъанай. И ва маса делилри лезгийрин са къадар камалгълийри Туъркиядин уьмуьр-да ва тарихда лайихлу чка къурди субутзава.

150 ЙИСУЗ КЪАРИБЛУХДА

Эхиримжи йисара дуьньядин 50-далай гзаф улквейра лезгийр яшамши жезвайди малум хъанва. Абурукай са къадарбу Туъркиядин ватандашар тирдакай сифте яз XIX виш йисан 60-йисара чара-чара улквейрин кхъирагри ва журналистри малуматар гана. XX виш йисан къвед лагъай паюна ихътин къейдер мукъвал-мукъвал чи газетрин чинризни акъатна. Яргъара авай чи ватангълийрикай хабарар Азербайжандин ва Дагъустандин лезгийрал 1953-йисалай, И.В.Сталин рагъметдиз фейидалай куьлуьх агакъна. Ватандин Чехи дяведин йисарин залан къанунар - есирда ккур советрин асекериз къарши репрессияр акъва-

ЛЕЗГИЯР ВИРИНА

Лезгийрикай рикI алаз, кIанивилелди кхъенвай туьркверин тарихчийрикай Зеки Велиди Тогъана, Агъмет Жевдет Пашади, Агъмет Жаферогълу, Жамал Гуьйчеди, Эвлия Челебиди, Шерафеддин Эрела ва масабур чи халкъдиз дуьньядин къегьал ва алакъунар авай халкъарикай сад хъиз чехи тир къимет ганва. Им дуьшуьшдин кар туш. Авайвал лугъун хъи, тек тарихчийри ваь, Туъркиядин вири агъалийрини лезгийрин тIвар гуьрметдалди къада. Шейх Шамилан гьерекатдлай куьлуьх и кIанивал генани артухди хъанва. Дагъустандин халкъариз санлай черкзар лугъуда туьрквери.

Гила са бязи тарихчийри вуч кхъизватла фикир гун. Шерафеддин Эрела 1961-йисуз Истанбулда туьрк чIалалди чапдай акъудай "Дагъустан ва дагъустанвияр" ктабдай: "Инсаниятдин къеб ва ватан хъиз сейли тир Къафкъасиядиз и тIвар ни ганатла гьелелиг авайвал чизваь ва и гьакъиндай лагъанвай фикирарни риваят яз ама. Сад лагъай риваятдив гекъигайтла, им дегъ чIавара дагъдиз ганвай чубандин тIвар я. Маса риваятда лугъуза: Кафкас тIвар фарс чIалалди "дагъ" мана гузвай "куь" ва къадим туьрк чIалал "лапу" мана гузвай "кас" гафарикай арадиз атанва.

Амма Дагъустанда Самур вацун патав, са тепедал "Кафкас" тIвар алай хуьр гьелени ама. Кафкас тIварши лезги чIалалди "Ксарин дагъ" хътин мана гузва. (ч.1)

Лезгидин кылих: Лезгийр гзаф жуьрэтлу, женг чIугваз алакъдай, зегъметдал ва инсанрал рикI алай, чпин гафуниз амал ийидай, илим ва алимар кIани, мугъмандал гзаф рикI алай, къакъан ва сагълам бедендин, иер ақунар авай, гзаф акъулу, къенят ийидай, басрухрин хура акъвазиз алакъдай, яр-гъалди уьмуьр гьалдай инсанар я" (ч.9).

Алатай виш йисара шумудни са лезги

Мярекатда

патал Туъркия руьгъдин ватандиз элкъвенай. XIX виш йисан эхирра Туъркиядиз куьч хъайи Шейх Шерафеддин Абдурашида Ялова вилайтдин Гуьней хуьре бине кутунай. Ада тамарин къужахда авай яргъал хуьре мискИн, медреса кардик кутунай, рекъер гуьнгуьна хтунай, дагъларай булахдин яд гъанай. Дагъустандай куьч хъайи вичин ватангълийриз гзаф куьмеккар гайи и касди математикадай ва философиядай са шумуд ктаб кхъенай. Грекри ягъай цIаяр себегъ аз адан ктабар канай. Ам 1936-йисуз рагъметдиз фена.

Худатви Уьмер Хулусиди Туъркиядин са шумуд вилайтда суддиз регъбервал ганай. Хъсан гьаким хъиз сейли хъайи ам Изет Пашадин кабинетдин Шейхуьлислам хъанай.

Къафкъаздин сад лагъай эфенди тIвар къачур, вич стIур хуьрйи тир Шихим

зарайла дуьньядин гзаф улквейриз, гьакИни Туъркиядиз катнавай агъзурралди инсанрин арада лезгийрин авайди винел акъатна. Советрин Союздикай чуьнуьх хъана Ватан, хайибур, хизанар квадариз мажбур хъайи абуру гзаф йисара чпикай малуматар ганач. Ингъе, СССР-дин чIуру сиясатдин муркIар цIрайдалай куьлуьх садбуру чеб алай чкаяр чирна. РикIе ватандин тIал амаз дуьнья дегишарайбури тIимил хъанач. Ихътин четин

Авни Таракчиогълу ва адан паб Нажие

Кимел

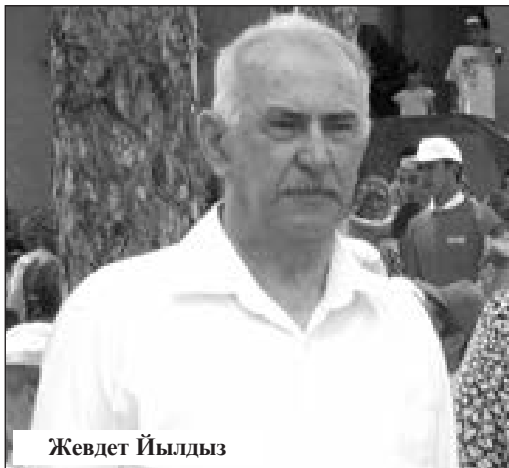
Салигъат бадедин хур лезги баядрив ацIанва.

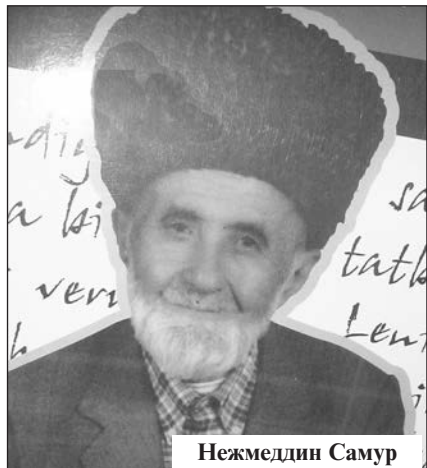
"Чунни лезги я", - лагъана чав агатна хуьруьн аялар.

ЧИ ХАЙШБУР

Жевдет Йылдыз

Нежмеддин Самур

Ортажа риклиз чими хуър я.

БАЛЫКЕСИР

Балыкесир вилаят уьлкведин рагьакИдай пата ава. Аниз кьурудай 500 километрдилай гзаф рехь ава. Истанбул, Текирдагь хьтин шегьеррай акьатна, Мармара ва Эгей гьуьлер сад-садак куклурзавай Келиболу шегьерда паромда акьахна, Чанаккале проливдай Анадолу хивез элячИна чун. И чехи ва салагьалу шегьеррилай кьулухь курортдин шегьер тир Алтынолукди вичин махара авай хьтин иервилералди гьейранарна чун. Туьркиядикай чирвилер кьачун патал са юкьуз и шегьерда амукуьн бес я. Михьивал кИандай, тарални цуькверал рикI алай, кьанунар вилин нинеяр хьиз хуьзвай, уьлкведальни адан пайдахдал дамахзавай, чпин тарихар хьсандиз чизвай туьрквер лугьуз тежедай кьван сая ва рикI ахьа инсанар я. Са кьегенвални ава абурухь: мез ширинбур я, сад-садахь галаз верци чIалалди рахада.

Балыкесир 300 агьзурдалай гзаф агьалияр яшамииш жезвай, Туьркиядин маса шегьерар хьиз, вичихь махсус архитектура авай гзаф чехи ва иер шегьер я. Ина 200-дав агакьна лезги хизанар яшамииш жезва. Адан куьгьне магьлейрикай сада яшамииш жезвай Жевдет Йылдызан кIвал регьятдаказ жагьурна чна. Кье вилин гьвечи кIвале яшамииш жезвай чехи хизанди чун гзаф хушдаказ кьабулна. Жевдета, адан папа Гуьлендама, абурун вад руша: Сузана, Нажиеди, Нургьана, Айишеди ва Нешеди, гьакIни касдин хтулри чи рекьер вилинди хуьзвай кьван. Жевдетан имидин хва Ибрагьим Афажан ва адан паб Магьиятни атанвай. Ахпа маса мукьва-кьилияр агатна. Жужун-качузунилай кьулухь суфра ахьайна. Гьуьлерилай элячИна дуьньядин а кьиле жуван лезгийрихь галаз дидед чIалал рахунилай чехи бахт аватIа?

ХАЛКЬДИН СУВАР - "ХИЙИР"

Туьркияда яшамииш жезвай дагьустанвийриз талукуь тир и мярекатдин гелер 150 йис идалай виликан девирдал - Кьафкьаздин дяведилай гьуьгьуьнин йисарал физва. Кьариблудхиз акьатнавай дагьустанвийри гьар гатфариз санал кIватI хьана, Ватан, хайибур, мукьва-кьилияр рикIел хкидай, чпин кьейибурун руьгьдиз дубаяр кIелдай, игьсанар пайдай. Гьар халкьди вичин алавар авуна, цийи рангар янавай и мярекат лезгийри иллаки гурлудиз кьиле тухудай. Эхиримжи 40 йисуз и межлис халисан сувариз элкъевенва. Ам гьина кьиле фейитIа, лезгийри гьануз илифда. Вири элди санал шадвал ийида. Балыкесир вилаятдин хуьрер и сувар хьсандиз кьиле тухуналди иллаки тафаватлу жезва.

ОРТАЖА

Дагьлар, чуьлпер, тамар кьацуада авай гьуьлушан береда атанвай чун и сейли хуьруьз. Кьилий-кьилди цуькведа авай Тебиат. Лугьуз тежедай кьван иер чкаяр я инагар. Кьакьандилай гьапа авай хьиз акьазвай хуьр рикIиз акьван чими я хьи!

Пакагьан "Хийир"диз ортажавияр са гьафте вилик гьазур жезвай. Инин гьар са пиле суварин гьава авай. МискИиндин вилик, магьледа кIватI хьанвай кса-

Ибрагьим Афажан

рин, чал дуьшуьш жезвай дишегьлийрин, ван алаз кьугьвазвай аялрин - вирибурун ихтилатар пакагьан суварикай тир. Мярекатрин кIвале ксари яралай тукIунвай 20 малдин якар к I а р а б р и к а й михьзавай. Са кьерехда, столдин винел дишегьлийри чрана гьанвай фар харада кIватIна, суфрайрив кIевирнавай. Итимри чехи кьажгьанра якар ргазвай - ина адет яз мярекатрин хуьрекар ксари чрада. Хуьре рябет, берекат, шадвал, стхавал какахьнавай гьуьм кьекьезвай.

Алай вахтунда ина 60 кIвал ава. Са береда анжах лезгидалди рахазвай и хуьр гила кье чIалалди - лезги ва туьрк чIалалралди рахазва. Эхиримжи йисара ина какакьай хизанарни гзаф хьанва. Жегил несилдиз лезги чIал са акьван хьсандиз чизвач. 17- июндиз сятдин 10-даз чун Балыкесирдай Ортажадиз атайла инин ануар са масакIа тир. Са шумуд чкадал Туьркиядин пайдахар, "Дагьыстан куьлтгьур ве ярдымлашма дернеги" гафар кхьенвай плакатар куднавай. Чехи-гьвечи вирибуру дамахарнавай. Автобусри ара датIана хуьруьз мугьманар ялзавай. Гьвечи хуьруьн куьчейрай инсанрин сел алахьзавай. Авайвал лагьайтIа, мярекат икьван гурлуди жедайди ва ада икьван инсанар агуддайди зи хиьлдизни кьеззавачир. Мярекатрин багьда эцигнавай столрихь ацукьнавай дишегьлийрин вилик са шумуд жуьредин тIуьнар галай. КIвачел-кьилел элкъезвайбуьр жегил гадаяр тир. Вирибуру иштагьдивди незвай. Ортажавийрихь галаз таниш хьунивай, абурун ихтилатрихь яб акалунивай заз жув чи патан са гьитIани лезги хуьре авай хьиз жезвай. Лезги суфатар, лезги рахунар, лезги адатар вирина гьа са жуьрединбуьр я. Ингье тафаватлу крарни авай: ички авачир ина, виридаз сад хьиз айран гузвай. Маса са месэла: гзаф дишегьлийри кьил кIевирнавай. ЯтIани лацу, кьакьан, зериф рушарин иервили вири гьейранарзавай. Мярекатдиз атанвай ва хуьре яшамииш жезвай инсанар ануар авайбуьр тир. Иллаки шегьеррай атанвайбуьр расу, кьакьан, халисан лезги кIалубдин инсанар тир.

Багь са шумудра ацIуз-алахьна. Ниснилай алатайла дишегьлийрин чкаяр мискИинда капI авуна акьатай ксари кьуна. Гьакь тавурбуьр жерг яна ихтилатдив

эгечИна. Гьа икI, багь са шумудра итимрив ацIуз алахьна. Вирибурун вилик гьа са жуьредин хуьрекар ва айран туна. Балыкесир, Измир, Бурса, Истанбул, Анкара ва маса вилятрин лезгийр, на лугьуди, пирел атанвай. Абурун чехи паяр и хуьрй акьатнавайбуьр тир. Са тардин хилериз ухар тир абуьр.

Кьариблудха багьрибуьр агудзавай и суварихь гьихьтин гуж аватIа кьатIун патал са геренда и инсанрин арада хьун бес я. Жуввал, махсусвал, лезгивал тестикуьрзавай сувар тир им. И гьилера 5 агьзурдав агакьна инсанар агуднавай ада. Азербайжандай атанвай лезгидихь - захь галаз абуьр гзаф мегьрибандаказ агатна, ихтилатзавай. Абуьр патал зун Ватандин ван тир. Закай ватандин атир кьеззва лугьузвай, гагь-гагь вилер ацIуз-алахьзавай и сая ва кьени инсанри, ништа, шумудра зи руьгь юзурнатIа. Пуд лагьай несилдин векилар тиртIани, абурун дамарра лезгивилин иви авахьзавай, руьгда Ва-

лендама манирвал илигнай:

Гуьлендам:
Сад за лугьун, сад вуна лагь,
Керем туи хьви, цIай кьуна куз.
Ваз Кереман саз авани?
Дерт лугьудай кас авани?

Ибрагьим:
Гьанавайди, гьанавайди,
Яру яц гьаз цанавайди.
ЖагьидатIа дуьньяда кьез,
Зун кьван рикIай канавайди?

Гуьлендам:
Кьулан вацIал кьуларин муьгь,
Самар гана, накьвар тагай.
Вучда за и дуьньядикай,
Уьмуьр гана, бахтар тагай.

Ибрагьим:
Ша чун кьвед фин ялиз-ялиз,
Женнет багьлар гьализ-гьализ.
Чун кьвед кIандай са утагьда,
Дердерин ракар агализ.

Хуьре лагьайтIа, яшлу инсанрин виридан мепел баядар алай. Зун акурла вуьчиз ятIани, парабур баядрив рахазвай. На лугьуди, "Килиг, чна дидед чIал гьикI хуьзватIа" лугьуз кIанзавай абуьруз. Гагь-гагь зини абурун арада баядрин гьуьжетунар кьиле физвай.

ДЕМ

"Хийир"да иштирак авуьр "Богьаз" хуьруьн агьалийри - адьгейри чун чпин хуьре кьиле физвай "Хийир"диз илифарна. 35 километрдин рехь кьетIна, иер тамуз атайла, аламадтин кар акуна чаз. Кьакьан тарари элкъурна юкьва тунвай, и кьил-а кьил таквар тала инсанрив ацIанвай. Яралай межлисда иштиракзавай абурун шад ванеривди ацIанвай там. Са герендлай шегьердай макьамчийр ва адьгейрин ансамблдин маничийрни кьуьлдайбуьр атана. Вири хвешила кьуьлуьнин межлисдив агатна. Макьамчийр чIагьан ягьизвай са касдикай ва яргьи тIваларив кIарас гатазвай кьуд гададикай ибарат тир. Лезги макьамрив гекьйгайла зайифбуьр тиртIани, абурун макьамри са яще вири эл агудна. Са гадани са руш гьасятда юкьвал экIечИна. Ахпа абуьр масабур эвезна. Ина вирида са декьикьадин кьуьл ийиз, нубат муькуьбуьрув вугузвай. Кьуьлерни чи кьуьлерив гекьйгайла са акьван хьсанбуьр туширтIани, адьгейри хьсандиз хвенвай чпин халкьдин адетар. Гьавилий ТРТ каналдини рикI алаз чIугуна, экранрай кьалуьна и мярекат. Чахь галаз санал иниз атай цIудралди ортажавиди гьейранвилелди килигзавай деминиз. Вири са суалди хиьллу авунвай: Бес чалай вучиз хуьз алакьнач и адет?

(Гуьгь 8-чина)

Яшар Сабри
Дуьндер Бурса шегьердин "Дагьыстан" дернегдин кьил я. Адан регьбервилек кьваз гьар йисуз Бурса шегьерда "ПичIекрин югь" Кьейд ийизва. 100-далай гзаф лезги хизанри иштиракзавай и мярекат гьамиша гурлуд кьиле фида.

Чехи бубаяр Курхуьрйай тир Рамазан Кор Яшар Сабридин заместитель я. Ада гьакI-ни кларнетар расна маса гузвай "Рекор-муьзик" фабрикадиз регьбервал гузва. И фабрика неинки Туьркиядиз, гьакI-ни вири дуьньядиз сейли я.

тандин тIал авай. Жевдет Йылдыза Авнидиз лагьай гафар садрани зи рикIелай алатдач: "Бизим ичимизде бир лезги севдасы алышыйор". (Чи рикIера лезгивилин кIанивал лугьудай са цIай ава).

Зун ина виридалайни гзаф мягьтеларай кар ам тир хьи, ортажави дишегьлийринни итимрин рикIел лезги баядар хьсандиз аламай. Хуьруьз фидай рекье халад хчини халад руша - Ибрагьим Афажана ва Жевдетан папа Гуь-

"Хийирдиз" гзаф мугьманар атанвай

МОСКВАДАЙ КХЪИЗВА

ХАЙИ ЧІАЛНИ АДЕТАР
ХЪСАНДИЗ ЧИРЗАВА

Чи газетдиз сифте яз чар ракъурнавай лезги тават Рамазанова Селигъа Султанан руш Хачмаз райондин Худат шегьерда дидедиз хъана. Алай вахтунда ада Москвадин Гьукуматдин Печатдин Университетдин сад лагъай курсуна келзава. С.Рамазановади са къадар вахтундалди Москва шегьердин Кеферпатан округдин телевиденидин мукъбирвиле квалална. Вичи кхъизвайвал, адаз "Самур" гзаф бегенмиш я ва гъавилей газетдиз ара-ара макъалаяр ракъурун къарардиз къачунва. Агъадихъ чна жегъил журналистди Москвадай ракъурнавай чар келдайбурув агакъарзава.

Къариблукда инсан гъамиша вичин ватандихъ цигел жеда. Амма вахтар алатунивай лигмарда чаравили гъар са кас. Эхирдал къван ваъ. Мукъваквилейривай, ярар-дустаривай, хайи чкайривай къакъатун мумкин я инсан. Ингъе са бязи затаривай къакъудиз жедач ам: ватандал тухузвай хиляривай, хайи чалавайни адетривай. Гъина яшамиш хъунилай аслу

тучиз инсан дидед чІални, вичин халкъдин адетар хуъз алахъда. Алай вахтунда лезгийрин ва Дагъустандин маса халкъарин Москвада кардик квай медениятдинни чирвилерин меркезар идаз мисал тушни бес?

Ихътин кІватІарикай сад урусринни дагъустанвийрин "Намус" тІвар алай медениятдинни чирвилерин меркез я. Авайвал лагъайтІа, адан рақарар вири миллетрин чиниз ахъа я. Маса меркезрилай тафаватлу яз "Намусдихъ" вичин махсусвал ава. Ина Дагъустандин халкъарин чІаларилай, Дагъустандин тарихдилай гъейри милли къуьлер ва араб чІални чирзава.

Гъар гъафтедин гъяддин йикъара кІвалахзавай меркезда аялрини чирвилер къачузва. Ина фад-фад концерттар гуда, зарийрихъ, алмирхъ ва машгъур ксарихъ галаз гуьруьшар киле тухуда. Жегъилриз меркез иллаки гзаф кІан я. "Ина чна чун жуван ватанда авайди хъиз гъиссзава" лугъуда абур. Чи жегъилри хайи чІал ва хайи адетар хъсандиз чирна, хуьналди дамахва.

Селигъа РАМАЗАНОВА,
Москва шегьер,
МГУПе-дин студент.

Хайи чІал кваз
такъун дидед чІалаз
хиянат авун я.

Арифдардин гаф

ДИДЕД ЧІАЛАН КЪАДИР ЖЕН

Играми редакция! Мумкин я садбуру гъа са гафар гъикъван тикрардайди я лугъун. Амма за фагъумзавайвал, и гафар, миллион гъилера тикрар авуртІани, тІимил я. Дидед чІалалай багъа вуч ава чахъ? Чи фикрар юзурзавай, чи лезгивал хуъзвай, гапур хътин хци чІалалай?! Машгъур алим Гъажибег Гъажибегова лагъайвал, лезгидин сад лагъай ва виридалайни гужлу яракъ адан чІал тушни бес?!

1988-йисуз КІлар райондин Гъачатала хуьре дидедиз хъайи за Къаратубадин юкъван мектебда келна. Зи диде-бубани муаллимар я. Гъеле мектебда келдай йисара Зиядхан

муаллимди чаз лезгийрин машгъур шаирри чІалаз теснифнавай шиирар келдай. Лезги чІал аялриз рикІивайни кІанариз алакъдай адалай. Са гафни авачиз, муаллимдин алакъунри зазни хайи чІал икъван кІанарна. Редакциядиз чар ракъуруни, "Самурдал" рикІ хъуни икІ тирди мад гъилера субутзава.

Авайвал лагъайтІа, дидед чІалан къадир авай, ам хуъзвай ва вилик тухузвай гъар са кас зи руьгъдиз мукъва я. Ахътин ксаралди дамахва за. Гъавилей за жуван са шиирда кхъенва:

Самур вацІун гур ятари
ВацІун юкъвал гъед къугъурда.

ТупІалд абур -къумрал къашар,
Гуьрчег я ви сусар, рушар,
Ваз я вири зи алхишар,
Ви акунра зи вил ама,
Зи Ялама, зи Ялама!

Рагъиб гила сефил, къачагъ,
Вун акваз кІанз хъанва начагъ,
РикІевай и асретдин дагъ,
Ялиз тежез гъакІ алама,
Зи Ялама, зи Ялама!

ТАВАТ

Къежелвили руьгъ шадардай,
Алгъвандин цуьк я вун, тават.
Вири жувал гъейран тадай,
Гуььруь я вун цавун, тават.

Гъар акурла зи сиве мез,
Къуразва, гаф лугъуз тежез,
Вилер къекъвез, чин къекъиф жез,
Тамир пашман ша зун, тават.

Акур къалай мест я зи гъал,
Муьгъуьббатдин сел къванва зал,
И ашкъидин гъар са скъал,
ЦІакул я зи лувун, тават.

Йиф чІичІ ийиз, тек яз, ялгъуз,
Са касдини фикир тагуз,
Ви дердинай кузни-хкІуз,
Рекъер хуъзвайди я зун, тават.

Гъатна месе, хъана ялар,
Хуьхъвераллаз накъвад хвалар,
ШуькІуь хъанваз уьмуьрд гъалар,
Тунва начагъ на зун, тават.

Хъсан кар туш вил рекъе тун,
Жув кІанидаз икІ къаст авун,
Зи чан, зи рикІ, за ваз лугъун,
Бес я икъван наз гун, тават.

Я чан эллер, бес за гъикІин,
Зи ярдиз ван къевезач рикІин,
ГъикІ кыникъин, гъикІ амуькин,
Лугъуз ама, къе зун, тават.

Рагъиб КЦІАРВИ

КЪИЛДИ ПРОГРАММА
ТУЬКІУЬРНАВА

Алай аямда инсанрин яшайишдин гъалар хъсанарунин къилин шартІарикай сад агъалияр бес къадарда електроэнергиядалди таъминарун я. И ниятдалди Дагъустанда гъвечІи ГЭС-рин эцигунрин программа туькІуьрнава. И кар сеbeb яз Ахцегъ ва Агъул районар цийи ГЭС-ар кардик кутунва. Программа-

дин бинедаллаз 2010-йисалди Сулакдал ва Самурдал 16 ГЭС эцигда. Абур юкъа юкъван гъисабдалди 362 миллион кВт-сят електроэнергия гъасилда. И станцийри Дагъустандин вири дагълух районрин агъалияр бес къадарда електроэнергиядалди таъминарда.

Шамил МУРАДОВ

Загъид АМРАГЪОВ,
КІлар райондин Гъачатала хуьр

“САМУРДИН” МЕКТЕБ

3 АГЪЗУР ЧАЛАР КВАХЪДА

Алай аямда абур хуьн гзаф четин хьанва

■ Чалан алимри эхиримжи йисара миноритар чаларихь авсиятта фад-фад месэляяр кьарагь-арзава. “Миноритар” кьадардал гьалтайла тИмил халкьар лагьай чал я. Ихьтин чаларикай З.Габуниади, Р.Гусман Тирододи, М.Краусса, В.Бигуаади ва маса алимри тухванвай ахтармишунар марагьлубур я. Абуру фагьумзавайвал, глобалвилехь ялуни дуньядин гзаф чалар арадай акьудда. Гзаф чалар рекьиди. Ихьтин гьалар этнос терг хьунин, гуьналди ва я тИбии ассимиляция кьиле финин, халкь маса уьлкведиз куьчарунин нетижада арадал кьведа.

Машгьур алим М.Краусса лугьзуйвал, чпин кьадар 100 агьзурдалай тИмил тир халкьари хайи чалар генани фад кьадарда. Адан фикирдалди, XXI виш йисан эхирдалди дуньядин 6 агь-

зур чаларикай 3 агьзур чал юхдиз акьатда. Гуьгьунлай кьвезмай виш йисара инсаният саламатдиз амуьбайтIа, чаларин 90 процент квахьда. Амай чалар гужлуз трансформация жеда. М.Крауссан са фикирдихь галаз дуньядин вири чалан алимар шерик я: “Чалар хайибур чпин аялриз дидед чал чир тавурла, и кар кваз такьурла квахьзава.” Аквазвайвал, чал яшамин хун гзафни-гзаф гьар са халкьдин вичелай аслу я.

Алимри кьейд ийизвайвал, алай аямда дуньяда 3 агьзур кьилди чалар ава. Абурукай 250 литературный чалар я. Амай чаларихь кьинар авач. Азиядин, Африкадин, Австралиядин ва Америкадин гзаф уьлквейар гзаф халкьарикайни, гзаф чаларикай ибарат я. Алай вахтунда Конгода 800, Индонезияда 140,

Заирда 800 миллет, халкь, тайфа ва этнос ава.

Дуньяда виридалайни гзаф 13 чалакай менфят кьачузва. А чаларалди 65 уьлкведи агьалияр рахазва. 20 уьлкведа испан, 15 уьлкведа англис, 13 уьлкведа араб, 9 уьлкведа француз, 3 уьлкведа немс, 2 уьлкведа португал чал гьукуматдин чалар я. Аквазвайвал, дуньядин 60 уьлкве 5 чалал рахазва. Дуньядин халкьари виридалайни гзаф менфят кьачузвай чаларикай садни урус чал я.

6 чал ООН-дин официальной чалар я: урус, англис, француз, араб, китаи ва испан чалар. 2008-йисуз и тешкилатди дуньядин гьукуматри вири чалар, иллаки квахун мумкин тирбур, хуьнихь ва вилик тухунихь элкьурнавай серенжемар мадни мукьвал-мукьвал тухун теклифна.

Илимдихь вири муьгьтеж я.

Лезги халкьдин мисал.

ЦИЙИВИЛЕР

ЧАЛАР ЧИРДАЙ МЕРКЕЗ

Урусатдин Калуга вилайтта дуньядин халкьарин чалар - англис, француз, немс, япон, испан ва маса чалар чирдай меркез кардик кутунва. Лезгийар ва дагьустанвири гзаф яшамин жезвай и вилайтдин цИийи меркезда Дагьустандин милли чаларни чирзава. Лезги чал генани гзаф инсанри чирзава. Ихьтин меркезар гележегда маса вилайтрани кардик кутада.

ГЪАЛИБАР ПАРА ЖЕЗВА

Кьве йис идалай вилик Дагьустан Республикадин СтIал Сулейманан райондин кьве мектеб - ЦИийи Макьарин, Курхуьруьн сад ва кьвед лагьай нумрайрин мектебар Вирироссиядин конкурсда гьалиб хьанай ва абурин тIварарихь РФ-дин образованидин министр А.Фурсенкодин кьул алаз махсус дипломар хтанай. Шаз пуд, цИинин йисуз мад кьве лезги мектебди гьалибвал кьазанмишнава.

БРУСЛИДИН АГАЛКЬУНАР

Вичин диде-буба Ахцегь райондин Хноврин хуьрай тир Абдуллаев Брусли Али Эфендин хци Москвадин 788-мектебдин X синифда клелзава. Ам каратэдай са шумудра Москвадин, Россиядин ва Чулав гьуьлуьн региондин уьлквейрин чемпион хьана. Польшада, Швецарияда ва Канадада кьиле фейи турнирра гьалибвал кьазанмишай жегьилдиз машгьур лезги спортсменри “Шарвили” тIвар ганва. Алай вахтунда Б.Абдуллаев жегьилрин арада дуньядин чемпионвилдин тIвар кьачун патал акьажунриз гьазур жезва.

ВИРИ МЕКТЕБРИ МЕНФЯТ КЪАЧУДА

Виликай кьвезмай кIелунин йис Кьиблепатан Дагьустандин лезги районрин мектебар патал генани чешнелуди жеда. Юкьван мектебра акьалтзавай несилриз дерин чирвилер, дуьз тербия гунин карда маса мярекатрихь галаз санал предметрин гьафтеярни кьиле тухуда. Виликан йисара бязи районрин мектебра ихьтин тедбирар тухузвайтIа, гила вири районрин мектебри предметрин гьафтерикай менфят кьачуда. И тедбирди тарсарин ери кьажунин карда зурба роль кьугьвада.

И рекьяй Мегьарамдхуьруьн райондин Советский хуьруьн мектебдихь генани хьсан тежриба ава. Ина гьар йисуз вири предметрай гьафтеяр ва декадаяр тухузва. Кьунши Кьартас кьазмайрин ва Целегуьррин хуьрерин юкьван мектебри и мектебдин тежриба мукьуйвай чирнава.

Гуьлхар ГУЬЛИЕВА

УЬМУЬРДИН ЦУЬКВЕР

Пуд йис инлай вилик Дагьустандин СтIал Сулейманан райондин Кьасумхуьруьн шегьердин ктабханади сифтеяз “Аялар чи уьмуьрдин цуьквер ва гьар са кIвалин берекат я” тIвар ганвай мярекат кьиле тухванай. Гила ихьтин тедбир тухун Кьиблепатан Дагьустандин маса районрани деб гьатнава. ЦИинин каникулрин чIавуз вири районрин меркезда ихьтин мярекатар кьиле фиди. А мярекатар ктабханарин советри ва лезги кьхьирагьин районрин тешкилатри арадал гьиди. И тедбирди лезги ктабар, меденият ва адетар теблигь авунин карда чIехи роль кьугьвада.

АРХИТИ ХУЬРУЬН АЯЛАР

■ Кьве йис идалай вилик Кьиблепатан Дагьустандин Архити хуьруьн юкьван мектебда “Тебиатдин дустар” тIвар алаз арадал атай кватIалди хайи тIебиат ва гьайванрин алем хуьн патал метлеблу крар кьилиз акьудзава. Аялри хайи хайи хуьруьн, райондин, гьакIни Дагьустандин фаундикайни флорадикай гзаф марагьлу малуматар кIватIнава. Абуру дагьлара кьериз-цIаруз гьалтзавай набататрин коллекцияр тукьлуьрнава. Хуьруьн тамараяшамин жезвай гьайванрин сиягь акьудна, шикилар чIугур аялри и жанлуярни гуьзчивилик хуьзва. Садра абуру рехь алатна тамай хуьруьз атай севрен баладиз куьмекна. ГьвечIи игитри киче тахьана севрен дагьар алай чка чирна ва шараг вичин дидедив вахкана. Диде севре шарагдилай цIар ягьана яргьал акьвазнавай аялриз вичин разивал кьалурна.

Аялри диде квадарай кьуьрен шаплайризни са шумудра куьмек гана. Гьайванар гьуьрчехьанрикай хуьн патал абуру гуьзчивилин группа тукьлуьрнава. Гьавилай

эхиримжи йисара са касдивайни гьиле тфенг кьуна, гьайванриз басрух гуз жезвач.

Жафер ГЪАСАНБЕГОВ

ТУРКИЯДА АВАЙ ЧИ ХАЙИБУР

(Эвел 4-5-чирла)

СЕЙЛИ ЛЕЗГИЯР

Балыкесирдай гзаф т'вар-ван авай ксар акъатнава. Ингге абуркай куурь малуматар.

Духтур Мустафа Гуьндуз Магьмудан хцелди вирибуру дамаха. Вич Балыкесирдай тир и лезги Туркиядин пуд военный госпиталдикай садан - Чанаккале госпиталдин кьилин духтур я.

Ортажави лезги дишегьли Тевризан хцикай генерал х'ана. Камал Явуза яргьал йисара Туркия Кара Куввелери Ордудин (Къенепатан Къушунрин) команданвиле К'валахнай. Гила ам пенсиядиз фенва.

И хуьрай тир лезги тават Уьзжанан кьве х'ани т'вар-ван авай алимар я. Идрис Угьурлу Испарта шегьердин Сулейман Демирелан т'варуних галай Университетдин, Йуьжел Угьурлу Истанбулдин Мармара Университетдин профессор я.

Уьнал Гъаней Вагьдединан хва Анкара Анаяса Магькемеддин (верхонный суддин) прокурор я. Адан стха Нурсал Гъаней компьютердин программист хьиз машгур я, ам Албанияда яшамийш жезва.

Гъакан Эсер Мегьметан хва Туркиядин милли ордудин ярбайы (полковник) я.

Иса Тамерчелик Шефикан хва Балыкесир шегьерда авай хуьрун майшадтин алатрин фабрикадин кьил я.

Рагъданих эл ч'лана. Хуьрун куьчярни ичли х'ана. Са карди захь кьаллабулух кутунвай: макьамар, манияр, куьлер галачиз алаатай и мярекатди руьгь бегьмедиз ацурнач зи. Жуван фикирар мецел гъайила, вири захь галаз рази х'ана. Я лезги макьамар ядай-бур, яни куьлиз чидайбур амач захь лагьана абур. Рушар лагьайт'а, садани куьлериз ракурдач. Ялар х'ана заз. Виш йисара чи халкь т'уьни ваь, мелери, демери агудайди я. Яракъривай кьалуриз тахъай гьунарар лезгийрин куьлери кьалурайдя я. Ибур чи халкьдин дегь ч'варин адетар я. Адетар лагьайт'а, ч'ал хьиз, ватан хьиз хуьн гьар са халкьдин буржи я.

БАЛЫКЕСИРВИЯР

ШЕЙХ ИБРАГЬИМ

И т'вар балыкесирви лезгийриз хьсандиз чиди. Иниз куьч хъайи сад лагьай лезгийрикай я ам.

1859-йисуз Дагъустандин Ялахрин хуьрай 30 хизан сургьун авунай. Абурун арада кьудра гьаждал фейи, араб, фарс ва туьрк ч'алар хьсандиз чиди,

савадлу ва гегьенш дуньякьат'унар авай кас хьиз хуьрунбурун патай ч'ехи нуфуз кьазанмишай Шейх Ибрагьимни авай. Кьафьказдин дьеведа Шейх Шамилаз мукьувай куьмекар гайи и касдиз гьа и кардай урус гьукуматди жаза гана, ватандай чукурнай. Адахь галаз санал касдин кьуд хци ва са руша - Мусадди, Насруллагьа, Наруллагьа, Мегьамеда ва Гуьлзададини хуьр терг авунай.

Шумудни са уьлкведай т'уз Болгаристандиз акъатнай абур. 3 йисуз ина яшамийш хъайидалай гьуьгьуниз, Туркиядин Бурса шегьердин патав гвай Миси хуьруз куьч х'анай. Гъанайни Кириедиз фенвай ва эхирни ина бине кутунай. Адан несил гила Туркиядин гзаф чкайра ава.

НЕЖМЕДИН САМУР

Туркиядин лезги кхыраг Нежмеддин Самуран шиирар чал са шумуд йис инлай вилик агакьнай. Лезги ва туьрк ч'аларалди кхъизвай адан ц'арарай ватандихь цигелвал К'вахъзава. 2005-йисуз чалдай акъуднавай "Узаклара, дагьа узаклара" ктабда ада вичин уьмуьрдикай, четин кьисметдикай ихтилатзава. Дагъустандин Мегьарамдхур райондин Муьгьверган хуьрай тир ам 1939-йисуз, вичин мехьерилай са шумуд варз алаатайла аскервилез рекье гьатна. Ахпа Ватандин Ч'ехи дяве башламишна. Есирда гьатай Нежмеддин Египетдиз, Кыприсдиз, Италиядиз акъатна. Эхирни Туркиядиз куьч х'ана, гъана бине кутуна, эвленмиш х'ана.

Са шумуд йис инлай вилик Дагъустандиз фейи кас вичин сад лагьай папан хизандиз илифна. Рехи хьанват'ани, чпин рик'ера сифте муьгьуьббат хвейи кьве кланиди и гьилера уьмуьрлух чара х'ана.

ЖЕВДЕТ ЙЫЛДЫЗ

Жевдет Йылдыз Шейх Ибрагьиман хтул я. Ам 1933-йисуз Ортажада дидедиз х'ана. Адан буба Исмаил Кириедай акъатай сад лагьай муаллим ва клелнавай кас я. Ингге хуьрун аялриз туьрк ч'ал рик'ийа кланарайди адан хва Жевдет х'ана. 30 йисуз ара дат'ана и кардив машгур х'ана ам.

- Кириедин лезгийр 120 йисуз садахь галазни акахьнач. Цанар цаз, малар хуьз, кьил хвена. Я масаниз руш гана чна, я масанай свас гъанач. Ингге девирдихь галаз кам-камуну тефини четинвилер арадиз гъана. Сад лагьана вил вегьейла, вири краалди гьуьгьуьна амай чун. Турьк ч'ал чир тахьуни чун иллаки ажузарна. За чирвилер кьачуна, муаллимвал ийиз эгеч'айла, гзаф четинвилер ч'угуна. Анжах зи

зегьметар гъавайди фенач. К'елунал рик' алай чи аялар университетрик экеч'из гат'унна. Гила чахь гзаф духтурар, инженерар, алимар, военныйар ава, - лугьуз ихтилатна ада.

Жевдет Йылдызкай, адан хийриллу крарикай гьикьван хъейт'ани, т'имил я. Ада цайи тумари ц'ирер ганва. Шумудни са касдин гьил фав агакьарнавай адан гьвечи К'вале са ч'ехи дунья гьакьнавай. Дуньядин малда вил авачир, ара дат'ана хийриллу крарикь ялзавай и касдин п'ир, иман вичин хайи халкь я. Гъавиллай вичин ватангьлийар агудун патал вири жуьредин алахуьнар ийизва. Ватандай яргьара адан таьсиб ч'угван адан кьег'енвал я. 1994-йисуз ада арадиз гъайи "Дагъыстан куьлтурь ве ярдымлашма дернеги"ни гъа и ниятдин нетижа я.

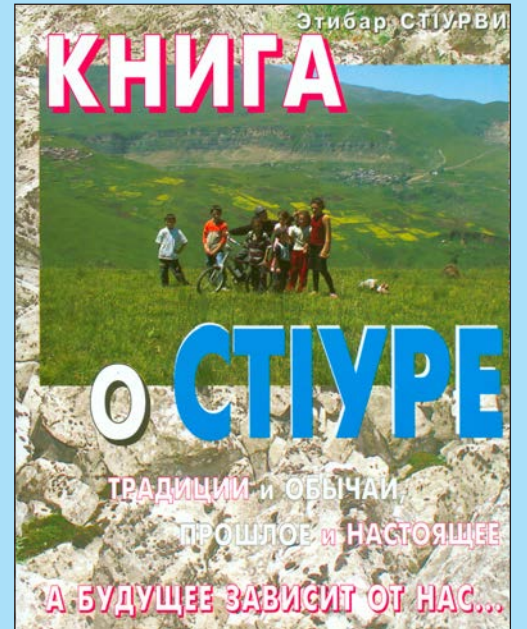
ИБРАГЬИМ АФАЖАН

Ибрагьим Умаран хва Афажан Жевдетан имидин хва я. Садбур адиз зарафатдалди "француз" лугьуда. Кьакьан буйдин, вичин яшдилай жегьил акъазвай, аристократдин акунар авай и кьени кьилихрин касдин марагьлу ихтилатрикай инсан тух жедач. 1936-йисуз Ортажа хуьре дидедиз хъайи ада 15 йисуз Бельгийдин шахтайра К'валахна. Гьам Бельгийдин, гьамни Туркиядин гьукуматрин пенсия кьачузва и касди. Вичин уьмуьрдин юлдаш, лезги дишегьли Муьминат рагьмедиз фейидалай кьулуьх текдиз амай адан мурад амай уьмуьр са дагъустанви лезги дишегьлидихь галаз гьалун тир. Мураддив агакьарна ам жуванбуру. Текдиз 3 велд хвейи, абуроз мехьерар авуна динжарай, вич муаллим тир са ахцегьви таватдихь галаз эвленмиш х'ана кас. И яшлу инсанрин сад-садаз авай кланивилин шагьид хъайила рик'ийа хвеша х'ана заз. Чпин кьисметрив геж агакьнавай и кьве инсан 9 йис я санал алаз. Гила абур гьам Туркияда, гьамни Дагъустанда яшамийш жезва.

Шумуд йисара Балыкесирдиз физ кланз цигел тир чи мурад кьилиз акъатна. Ингге тух х'анач жуванбурукай. Рик'е гзафар, вилел накъяр алаз чара х'ана чун абурвай. Са шумуд юкьуз хайибуруз элкъевнай и сая, кьени инсанрин патав рик'ин са ч'ук туна чара х'ана чун. Тек са карди теселли зуза: гила чи арада виликан часпарар амач. Клан хъайи кумазин Азербайжандайни Дагъустандай Туркиядиз физ жедат. Телефондай, интернетдай алакьсар хуьз жедат. Аваз хуьрай жуван лезгийр вирина!

Седакъет КЕРИМОВА,
Баку-Истанбул-Балыкесир

МҮКАФАТА ЛАЙІҚ ГӨРҮЛҮБ

Mayın 26-da Yeni Yazarlar və Sənətçilər Qurumunun təşəbbüsü ilə keçirilmiş IX Bakı kitab bayramının yazıçı-publisist Etibar Sturvinin rus və ləzgi dillərində işıq üzü görmüş "Книга о Стуре" kitabı "2008-ci ilin etnoqrafik kitabı" nominasiyasından ilin Milli kulturoloji mükafatına layiq görülmüşdür. Təqdimatda əsərə belə qiymət verilib: "Multimədəniyyət və torelantlıq mərkəzi kimi tanınmış Azərbaycanın Qusar rayonunda yerləşən, tarixi yüzillərlə ölçülən Sudur kəndi haqqında ustalıqla yazılmış oxunaqlı etnoqrafik-bədii tədqiqat əsəri çağdaş publisistikamızın və memuaristikamızın inkişafındakı roluna, milli-mənəvi dəyərlərin qorunmasında, inkişafındakı xidmətlərinə görə layiq görülür."

Böyük oxucu rəğbətini qazanmış "Книга о Стуре" kitabını bir neçə cəhətdən son illərin dəyərli nəşrlərindən hesab etmək olar. Burada ilk dəfə olaraq, Qafqaz Albaniyası dövrünə aid ləzgi folklor nümunələri - eramızdan əvvəl yaranmış ləzgi aləhərlərinə aid mahnılar, allahlarla bağlı miflər və ulduz falları, eramızın III-IV əsrlərinə, ləzgilərin güts (çoxallıqlıq) dininin xristian dini ilə əvəz olunduğu vaxta təsadüf edən dastanlar dərc olunmuşdur.

Bu qədim dövr materiallarının toplanmasında ötrü müəllif illərlə vaxt sərf etmiş, ləzgi folklorunun yeni janrlarını üzə çıxarmışdır. Kitabda eramızın əvvəllərinə aid zəngin dil materialının olması alimlərə qədim ləzgi dilini geniş tədqiq etmək imkanı verir.

Müəllif qədim dağ kəndi əhalisinin təmsalında ləzgi xalqının min illərlə tarixi adət və ənənələrindən, mədəniyyətindən söhbət açır. Kitabda həmçinin Sudurun tarixi, qəhrəman övladları, alimləri və şairləri, təbiəti, xalq təbabəti, ziyarətgahları ilə bağlı maraqlı materiallar verilmişdir. "Книга о Стуре" gənc nəslin tərbiyəsində böyük rol oynayan kitab kimi də çox qiymətlidir.

Kitabın rus bölməsinin redaktoru Esmira Bağırova, ləzgi bölməsinin redaktoru Muzəffər Məlikməmmədovdur.

"Samur"

10 ПРОДУКТОВ, УЛУЧШАЮЩИХ РАБОТУ МОЗГА

- 1. Цельнозерновые.** Входят в комнату и забываете зачем пришли? Не забудьте как зовут знакомых? Пора поменять диету, есть больше цельнозерновых, то есть крупы, пшеничные отруби, пшеничные ростки. Одно из исследований обнаружило, что у женщин, увеличивших прием фолиевой кислоты, витамина B12 и витамина B6, память лучше, чем у тех, кто не принимает витамины.
- 2. Орехи.** Витамин E предотвращает ухудшение памяти. Орехи - отличный источник витамина E, также как и зеленые листовые овощи, семечки, яйца, коричневый рис и цельнозерновые.
- 3. Черника.** Экстракт черники помогает от временной потери памяти.
- 4. Жирная рыба.** В рыбе, масле из грецких орехов и льняных семечек содержатся необходимые кислоты омега-3, необходимые для здоровья нервной системы. Низкий уровень

ДНА приводит к потере памяти и болезни Альцгеймера. В рыбе также содержится йод, который улучшает ясность ума.

5. Помидоры. Существуют научные подтверждения того, что ликопен, мощный антиоксидант, находящийся в помидорах, помогает от свободных радикалов, повреждающих клетки и приводящих к слабоумию.

6. Черная смородина. Давно считается, что витамин C улучшает живость ума. Один из лучших источников витамина C - черная смородина.

7. Сухие завтраки. Выбирайте сухие завтраки, обогащенные витаминами. Исследование показало, что у людей с низким уровнем витамина B12, фолиевой кислоты или обоими в два раза больше шансов получить болезнь Альцгеймера. Фолиевая кислота и витамин B12 предотвращают скапливание в организме гомоцистеина - у людей, больных болезнью

Альцгеймера уровень гомоцистеина выше. Обогащенные витаминами сухие завтраки - отличный источник витамина B12, а также сложных углеводов, которые помогают организму запастись энергией на весь день и помогает сосредоточиться в течение дня. Но проверяйте этикетки на коробках, так как в некоторые завтраки входит большое содержание соли и сахара.

8. Шалфей. У шалфея длинная репутация улучшения памяти и почти все исследования доказывают, что в нем содержится важное масло, поэтому его тоже нужно добавить в диету.

9. Брокколи. Отличный источник витамина K, который улучшает работу мозга.

10. Тыквенные семечки. Горсть семечек в день - это рекомендуемая доза цинка, необходимого для улучшения памяти.

САМУР

Главный редактор
Седает КЕРИМОВА

Адрес редакции:
AZ 1073 Баку, Метбуат
проспекти, 529-й квартал,
Издательство "Азербайджан",
этаж 3, каб. № 101.
e-mail:sedagetkerimova@rambler.ru
www.samur.az

Расчетный счет
26233080000
Капитал банк г.Баку
1-й Ясамальский филиал
код 200037
ВОИН 130024708

Газета
зарегистрирована в
Министерстве печати и
информации
Азербайджанской
Республики. Рег.№ 78

Индекс: 5581
Тираж: 2000
Заказ: 2231
Тел: 432-92-17

НАПЕЧАТАНА В ИЗДАТЕЛЬСТВЕ "АЗЕРБАЙДЖАН"